

เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน...ในวิถีชุมชน

ผศ.ฉวีวรรณ สุวรรณภา

อาจารย์ประจำ วิทยาเขตแพร่

จากการพัฒนาประเทศในระยะ ๕๐ กว่าปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ ยังไม่คำนึงถึงผลการพัฒนาประเทศที่ผ่านมามีการพัฒนาอย่างสมดุลย์ จนกระทั่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ.๒๕๔๐-๒๕๔๔)^๑ เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศและเป็นแผนปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมและมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) ที่ได้มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาเป็นปรัชญานำทางในการบริหารและพัฒนาประเทศ โดยการส่งเสริมการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางและให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพทั้งในการบริหารพัฒนา ทั้งคน เศรษฐกิจ สังคม ที่มีความเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนานด้วย ทั้งนี้ เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพและคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้สามารถเป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ นับว่าประสบผลสำเร็จที่สามารถผลักดันเศรษฐกิจขยายตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพฐานเศรษฐกิจมีความหลากหลายมากขึ้น

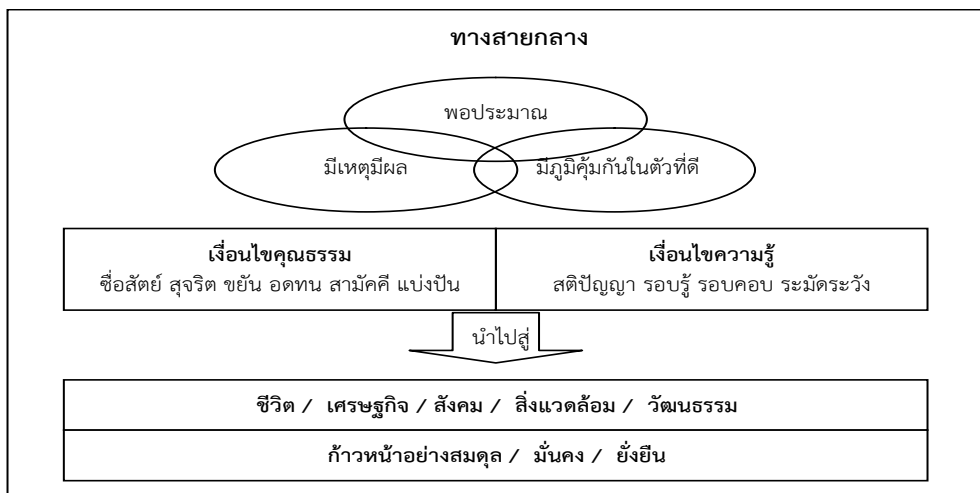
ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและ

^๑ สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔**, หน้า ๑-๒.

แสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง^๒ เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้ถึงแนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกๆระดับ ไม่ว่าจะในระดับครอบครัว ชุมชนหรือรัฐ ในการปฏิบัติงานหรือบริหารพัฒนาประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง มีความพอประมาณ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีเหตุผลและสร้างระบบภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบต่างๆ อันอาจเกิดขึ้นจากภายนอกและภายในอย่างรอบคอบ ในขณะที่เดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ และความรอบรู้ที่เหมาะสม การดำเนินชีวิตควรใช้ความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี การดำรงชีวิตและปฏิบัติตนมุ่งเน้นการอยู่รอดปลอดภัยและ สร้างความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาความพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงพระกรุณาพระราชทานข้างต้น เป็นที่มาของนิยาม “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข” ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางต่างๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” บนเงื่อนไข “ความรู้ และ คุณธรรม” จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังแผนภาพ

^๒ ๒ พจนานายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรีและนายกสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การประชุมวิชาการประเพณีเกษตรศาสตร์-ธรรมศาสตร์-มหิดล-กองทัพเรือ ครั้งที่ ๑๐ เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน วันที่ ๖-๗ มกราคม ๒๕๕๕ หน้า ๑๘-๑๙.

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคอยู่ในระดับพอประมาณ

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

๓. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๓.๑ ความรู้ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๓.๒ คุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรพอ ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ...ของชุมชน

เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน แนวพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริเพื่อความยั่งยืนระดับชุมชน ในระยะแรก การเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปต่างจังหวัด จะเป็นการเยี่ยมเยือนพสกนิกรของพระองค์เป็นหลักใหญ่ แต่ขณะเดียวกันก็ได้ทอดพระเนตรและทรงรับทราบข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพของเขาเหล่านั้น รวมทั้งสภาพของดินฟ้าอากาศและภูมิประเทศ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ตลอดจนความแตกต่างของเชื้อชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในภาคต่างๆ ทรงสนพระทัย ที่จะสอบถามข้อมูลเบื้องต้นจากราษฎรในท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด ต่อจากนั้นจึงทรงพิจารณาจากแผนที่และเอกสารต่างๆ พร้อมกับทรงร่วมปรึกษารื้อกับข้าราชการบริหาร ข้าราชการ

และนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง จนทรงเป็นที่พอพระราชหฤทัยและมั่นพระทัยในสาเหตุและปัญหาต่างๆ อย่างต้องแท้ จึงได้พระราชทานพระราชวินิจฉัยเป็นแนวทางโครงการพระราชประสงค์และพระราชดำริต่างๆ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หน่วยราชการที่ประสงค์จะขยายผลหรือเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป ก็ให้พระราชทานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการทดลองหรือขยายผลในโครงการส่วนพระองค์ หรือโครงการพระราชดำริต่างๆ ต่อไป เช่น

โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา-สัมผัสที่เป็นจริง^๓

ทรงริเริ่มเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๕ โดยเริ่มแรกทรงเลี้ยงปลาหมอเทศที่ได้รับจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๔ ณ พระตำหนักสวนอัมพรและนำมาเลี้ยงต่อที่ พระตำหนักสวนจิตรลดา

ในวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี เสด็จฯ ทรงนำปลาหมอเทศที่ทรงเลี้ยงมาปล่อยลงในบ่อน้ำสาหร่ายทดลองประมงเกษตรกลาง บางเขน และโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศแก่ตัวแทนของประชาชนทุกหมู่เหล่า จำนวน ๖๕,๐๐๐ ตัว

โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา ต่อมาได้ขยายกิจกรรมไปในงานเกษตรและพัฒนาต่างๆ อีกมากจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น การเลี้ยงโคนม ผลิตภัณฑ์จากนม โรงสีข้าวตัวอย่าง โรงผลิตน้ำผลไม้ ไร่ไม้สาธิต นาข้าวทดลอง สาหร่ายเกลียวทอง โรงบดแกลบเชื้อเพลิงเขียว โรงกลั่นเชื้อเพลิงทำแก๊สโซฮอลล์ และธนาคารพันธุ์พืช เป็นต้น

นอกจากโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาแล้ว ในระยะต่อมามีโครงการฯ ที่ทำหน้าที่คล้ายคลึงกันแต่ดำเนินการโดยหน่วยงานต่างๆ อีกหลายโครงการ เช่น ๑. โครงการหลวง ๒. โครงการพระราชดำริ และ ๓. มูลนิธิชัยพัฒนา เป็นต้น

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง – ชีวิตที่เป็นจริงของคนไทย

ปัจจุบันมีการกล่าวถึง “ปรัชญา” หรือ “แนวคิด” ในการดำรงชีวิต หรือประกอบอาชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง (Self Sufficient หรือ sufficiency economy) กันมากขึ้น โดยเฉพาะในยามที่รัฐบาลเน้นนโยบายทางด้าน “เศรษฐกิจการค้า” และ “เศรษฐกิจพาณิชย์” “เศรษฐกิจพอเพียง”

^๓ ๗พจนานายอำพล เสนาณรงค์ องค์กรมนตรีและนายกสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การประชุมวิชาการประเพณีเกษตรศาสตร์-ธรรมศาสตร์-มหิดล-กองทัพเรือ, หน้า ๑๑.

เป็นพระราชดำรัสที่ได้ทรงพระราชทานเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่พฤษภาคมที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ และเพิ่มเติมเมื่อวันศุกร์ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในรัชกาลของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงยึดแนวทางในหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาโดยตลอด ทรงแนะนำในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตของพลนิกรทุกหมู่เหล่า ทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในชนบท ในท้องที่ห่างไกล ซึ่งส่วนมากมีฐานะค่อนข้างยากจน ประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อดำรงชีวิตแต่ก็เป็นประชาชนส่วนใหญ่และเปรียบเสมือนกระดูกสันหลังของประเทศ

พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำรัส ในวาระและโอกาสต่างๆ อยู่เสมอของแนวคิดและหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อน้อมนำให้บุคคลทุกระดับได้ตระหนักถึงแนวทางสำคัญในการดำรงชีวิต ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างจากแนวคิดของนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์ของประเทศในช่วงนั้น

พระราชดำรัสครั้งสำคัญครั้งแรก ได้แก่ พระบรมราโชวาทเนื่องในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่พฤษภาคมที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ และต่อเนื่องในวันศุกร์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗ นอกจากจะเป็นพระบรมราโชวาทที่ทรงเน้นให้ความสำคัญของบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีการสร้างสรรค์ความมั่นคงและเศรษฐกิจของชาติแล้ว ยังได้ทรงเน้นถึงแนวทางสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

ศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ-แหล่งผลิตวิชาความรู้ที่สมบูรณ์แบบ^๔

เนื่องจากแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการเกษตร จำเป็นจะต้องอาศัยข้อมูลและทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่ ซึ่งมีปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้เกิดความแปรปรวนจำนวนมาก เช่น การนำผลการปฏิบัติในพื้นที่หนึ่งไปปฏิบัติอีกพื้นที่หนึ่ง หรือนำวิธีการปฏิบัติในปีหนึ่งไปปฏิบัติอีกปีหนึ่ง ผลที่ได้รับอาจไม่เหมือนกัน และการอาศัยผลการทดลองและการปฏิบัติงานของสถานีทดลองหรือหน่วยงานของทางราชการในภูมิภาคไปประยุกต์ใช้เพื่อแนะนำส่งเสริมแก่เกษตรกร หรือให้เกษตรกรรับไปปฏิบัติ มักมีปัญหาและไม่ได้รับความสะดวก เนื่องจากหน่วยงานวิจัยของทางราชการเน้นการแยกส่วนกระจายอยู่ทั่วไป ต่างคนต่างทำไม่มีการประสานงานอย่างแท้จริง

^๔ ๔ พจนานายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรีและนายกสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. การประชุมวิชาการประเพณีเกษตรศาสตร์-ธรรมศาสตร์-มหิดล-กองทัพเรือ, หน้า ๑๓-๑๔.

ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนา
ขึ้นในท้องถิ่นภาคต่าง ๆ ที่เป็นตัวแทนของสภาพดินฟ้าอากาศ เศรษฐกิจและสังคมแต่ละแห่งที่
แตกต่างกัน ตามลำดับ ดังนี้

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอ
พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อปี ๒๕๒๒

๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง
จังหวัดนราธิวาส เมื่อปี ๒๕๒๕

๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอท่าใหม่และอำเภอนายายอาม
จังหวัดจันทบุรี เมื่อปี ๒๕๒๕

๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลนาคเค้า อำเภอเมือง
จังหวัดสกลนคร

๕. ศูนย์ศึกษาการห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลป่าเมียง และตำบลแม่โป่ง
อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี ๒๕๒๕

๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ
จังหวัดเพชรบุรี เมื่อปี ๒๕๒๖

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาทั้ง ๖ แห่ง มีสภาพของปัญหาต่างๆ แตกต่างกันไปจึงรับสนองพระราชดำริ
โครงการเพื่อแก้ปัญหา โดยการวิจัยและพัฒนาในเรื่องวิธีการและองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป
แต่วัตถุประสงค์หลักก็เพื่อให้เกษตรกรที่อยู่ในบริเวณพื้นที่มีรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
ภายในแนวเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จึงมีลักษณะ ดังนี้

- เป็น “ตัวอย่างแห่งความสำเร็จ” ซึ่งเกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงทันที
- เป็น “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ซึ่งเกษตรกรสามารถศึกษาถึงการประกอบอาชีพ
เกษตรสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปทดลองและพัฒนาอาชีพและชีวิตของตนให้ดีขึ้น
- มี “ระบบการบริหารเบ็ดเสร็จที่จุดเดียว” ซึ่งเกษตรกรสามารถหาคำตอบทุกอย่าง
รวมทั้งจัดหาปัจจัยการผลิตระยะแรกได้ภายในสถานที่เดียว (ก่อนการบริการของธนาคารและสถานที่
ราชการแบบเดียวกันนี้กว่า ๑๐-๒๐ ปี)
- เป็นรูปแบบของการบริหารจัดการ “รูปแบบใหม่” คือการทำงานร่วมกันของหน่วยราชการ
ต่าง ๆ ซึ่งขึ้นต่อการทำงานแยกส่วนกัน

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เคยมีความพยายามที่จะตั้งศูนย์รวมเช่นนี้ที่ ขอนแก่น ชัยนาท เชียงใหม่และสงขลา ดำเนินการอยู่ได้หลายปี แต่ก็ต้องเลิกล้มกิจการนี้ไป

การเกษตร“ทฤษฎีใหม่” จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ^๕

ภายหลังจากที่ได้ทรงสั่งสมพระราชประสบการณ์จากชีวิต ความเป็นอยู่ อาชีพและสภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกร และทิศทางเศรษฐกิจของประเทศที่กำลังจะเดินทางไป ตลอดจนข้อมูลการศึกษาวิจัยและพัฒนาจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาทั้ง ๖ แห่ง อย่างละเอียดและรอบคอบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้นำแนวคิดทางเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์เป็นแนวทางการประกอบอาชีพเกษตรของเกษตรกรในชนบท เป็นครั้งแรกที่วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และต่อมาประชาชนรู้จักกันแพร่หลายในนาม “ทฤษฎีใหม่” หรือ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้^๖

“ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ ๑” ซึ่งมีสมมติฐาน ดังนี้

- ๑.๑ เกษตรกรค่อนข้างยากจน
- ๑.๒ มีพื้นที่ไม่มากนักประมาณ ๑๐ - ๑๕ ไร่
- ๑.๓ ครอบครัวไม่ใหญ่นัก ๔ - ๖ คน
- ๑.๔ อยู่ในเขตใช้น้ำฝน ฝนตกไม่ชุกนัก
- ๑.๕ ดินมีสภาพที่เก็บกักน้ำได้
- ๑.๖ ต้องประหยัดและมีความสามัคคีกับเพื่อนบ้านและ
- ๑.๗ ในระยะแรกมีความพอเพียงตามอัตภาพ พอเลี้ยงตัวเองได้

เพื่อการบริหารและจัดการน้ำ ดินและปัจจัยการผลิต ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ทรงกำหนดให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน และมีส่วนสัด ดังนี้ คือ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เพื่อทำกิจกรรม ๔ อย่างตามลำดับคือ

- ๑.๑ ขุดสระเก็บน้ำฝนธรรมชาติ
- ๑.๒ ปลูกข้าวในฤดูฝน

^๕ อ้างแล้วเรื่องเดิม, หน้า ๑๕

^๖ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๑, หน้า ๒๒๗-๒๓๑.

๑.๓ ปลูกพืชไร่ พืชสวนและไม้ล้มลุกผสมผสาน

๑.๔ ที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์

ตามทฤษฎี “เกษตรทฤษฎีใหม่” จะช่วยทำให้การเกษตรในเขตใช้น้ำฝนมีประสิทธิภาพขึ้น และลดความเสี่ยงน้อยลง ดังนั้น ถ้าหากสามารถส่งน้ำชลประทานมาเสริมได้บ้างเป็นระยะ ก็จะทำให้เป็น “ทฤษฎีใหม่” ที่สมบูรณ์

“ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ ๒” เมื่อมีการทำเกษตร “ทฤษฎีใหม่” บริเวณใกล้เคียงมารายขึ้นและเวลาผ่านไป ผลผลิตและรายได้จะค่อยๆ เพิ่มขึ้น เกษตรกรมีประสบการณ์มากขึ้น จึงจำเป็นต้องปรับปรุง ตนเอง ขยายการผลิต รวมกลุ่มการผลิต จัดหาและจำหน่ายวัสดุ ปัจจัยการผลิตและการดำรงชีวิตในราคาที่ถูกลงตลอดจนสวัสดิการต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งของจำเป็นของชีวิตประจำวัน แต่การลงทุนจากเงินสะสมอาจต้องใช้เวลานาน หากได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชน ก็จะทำให้งานเริ่มต้นได้เร็วขึ้น

“ทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ ๓” เมื่อกิจการขั้นที่ ๑ และขั้นที่ ๒ เติบโตขึ้น เกษตรกรก็ควรที่จะรวมตัวกันทำธุรกิจย่อยๆ เช่น ร้านสหกรณ์ โรงสีข้าว สถานที่บริการเครื่องจักรกลการเกษตรและสถานที่จำหน่ายเชื้อเพลิง เป็นต้น แต่ธุรกิจเหล่านี้ จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือและเงินทุนจากภายนอก เช่น ธนาคาร บริษัทน้ำมันและเอกชนภาคต่างๆ

พระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความแปรปรวนและหลากหลายของสิ่งมีชีวิต เช่น คน พืชและสัตว์ เป็นต้น และสิ่งไม่มีชีวิตอีกมาก เช่น สภาพดิน ฟ้า อากาศ ระบบเศรษฐกิจ สังคม และประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ ดังนั้น หลักเกณฑ์ต่างๆ จึงอาจปรับปรุงและยืดหยุ่นได้ บางท้องถิ่นก็อาจจะสอดคล้องกับที่ทางราชการเคยแนะนำ หรือระบบที่เกษตรกรเคยปฏิบัติอยู่บ้างแล้ว จึงอาจปรับปรุงหรือปฏิบัติอย่างเดิมต่อไป โดยไม่เป็นที่เสียหาย ไม่จำเป็นจะต้องทำการเกษตรแบบ “ทฤษฎีใหม่” เสมอไป ประเด็นสำคัญของ “ทฤษฎีใหม่” อยู่ที่ควรมีสสมมติฐานและวิธีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วนตามที่กำหนดไว้

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร ? “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ภาษาอังกฤษเรียกว่า Sustainable Development คือ “การพัฒนาและการเจริญเติบโตอย่างมีความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยการพัฒนาเศรษฐกิจ ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิต

ความเป็นอยู่ของมนุษย์ และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดีในปัจจุบันให้คงอยู่สำหรับคนรุ่นใหม่ในอนาคต”

การพัฒนาที่ผ่านมา เป็นการพัฒนาในด้านความเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และปัจจัยที่ทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต มองกันที่อุตสาหกรรม เน้นความเจริญทางวัตถุ จนเกิดผลร้ายต่อธรรมชาติแวดล้อม เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทำให้ธรรมชาติร่อยหรอ และเกิดปัญหามากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาสังคมและปัญหาสุขภาพจิตใจ จึงเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด กำลังจะทำให้โลกสูญหาย และความพินาศเพราะเป็นการพัฒนาที่เสียสมดุล ทำให้โลกไม่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและอาจจะอยู่อาศัยไม่ได้ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเกิดแนวคิดที่จะเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาใหม่ โดยเปลี่ยนวิธีการพัฒนาโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ประเทศไทยเองก็ได้ดำเนินการที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยใช้ “คน” เป็นศูนย์กลาง จะเห็นได้จากแผนการพัฒนามาฉบับที่ ๘, ๙ และ ๑๐ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนและกระบวนการพัฒนา ที่บูรณาการการเชื่อมโยงกันทุกด้านโดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป

จุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน^๗

ดังนั้น รัฐบาลจึงได้กำหนดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ และ ๙ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และดุลยภาพเป็นเงื่อนไขของความยั่งยืน ดังนั้น จุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่ทำให้เกิดดุลยภาพของ เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป

เศรษฐกิจ ที่ทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจที่มีรากฐานมั่นคง มีขีดความสามารถในการแข่งขันและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นแนวคิดหลัก

สังคม ให้รวมหมายถึง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นระเบียบวิถีชีวิตของสังคม ที่ให้มนุษย์ปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและให้รวมถึงศาสนาธรรม ซึ่งเป็นระเบียบจิตใจของคนในสังคมที่ทำให้สังคมอยู่ได้โดยสงบสุข

^๗ www.oknation.net/blog/itthipon/2009/06/30/entry-1 (6 February 2555)

ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบนิเวศน์ ที่สามารถให้คุณและให้โทษต่อมนุษย์ได้ ขึ้นกับความสมดุล หรือไม่สมดุลของระบบนิเวศ

ความสมดุลและเชื่อมโยงระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับ จุดหมายการพัฒนาที่ทำให้ประชาชนอยู่ดีมีสุขตลอดไป

ความยั่งยืน...ในมิติของชุมชน

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า แนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งคนเมืองและคนชนบท ทั้งคนรวยและคนจน แต่จะเริ่มปฏิบัติได้มากน้อยต่างกัน แล้วแต่พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมเดิมของแต่ละคน

สำหรับประชาชนในชุมชนชนบทนั้น ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีอาชีพการเกษตร ที่ยังคงพึ่งพาธรรมชาติ และผลิตหลายสิ่งหลายอย่างที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตประจำวันอยู่มาก เช่น อาหาร สมุนไพร ที่อยู่อาศัยและเชื้อเพลิง เป็นต้น โดยเฉพาะถ้าเริ่มต้นจากการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” และค่อยๆ พัฒนาอาชีพและตนเองตามลำดับ ประกอบกับถ้าได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในแนวทางที่ถูกต้องสอดคล้องกัน ก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นคงและยั่งยืนอย่างแน่นอน เช่น

๑. มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคงที่ชุมชนเดิม ได้มีโอกาสอยู่ร่วมกับครอบครัวที่อบอุ่น ทุกคนสูงอายุ คนหนุ่มสาวและเด็ก มีสังคมที่มั่นคงไม่แตกแยก และมีชีวิตที่สุขภาพดีอยู่เสมอ
๒. มีอาชีพที่หลากหลาย เหมาะกับแต่ละบุคคลและแต่ละวัย เช่น การเกษตรผสมผสาน มีผลผลิตหลายชนิดทยอยเป็นอาหารและรายได้ตลอดปีพอเพียง บางอย่างเหลือ จำหน่ายให้แก่หมู่บ้านหรือชุมชนใกล้เคียง ไม่เสี่ยงต่อความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ศัตรูของพืชและสัตว์ และราคาขึ้นลงของสินค้านอกจากนี้ ยังมีวัดอุทิศเพื่อทำอุตสาหกรรมพื้นบ้านและอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวอีกด้วย
๓. มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น ความเขียวขจีและร่มรื่นของป่าไม้และไม่ยืนต้น มีอากาศและแหล่งน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีมลภาวะในดิน น้ำและอากาศ ปราศจากขยะและของโสโครกต่างๆ เพราะมีระบบกำจัดและหมุ่เวียนที่ดี

แต่ความยั่งยืนเหล่านี้จะประสบผลตามเป้าหมายได้ จำเป็นจะต้องประกอบด้วย การสนับสนุนจากนโยบายที่บริสุทธิ์และสะอาดของรัฐบาลอีกหลายประการ เช่น

๑. ลดอบายมุข เช่น หวย การพนัน เครื่องดื่มมีนเมาทั้งของรัฐและของราษฎร์
๒. มีสถาบันการเงินหมู่บ้านที่เป็นระบบที่ถูกต้องและมั่นคง

๓. สวัสดิการทางสุขภาพเบื้องต้นระดับชุมชน เพื่อลดการเดินทางไปยังสถานพยาบาลในเมือง
๔. สวัสดิการทางการศึกษาระดับชุมชน เพื่อลดการเดินทางไปยังโรงเรียนในเมือง
๕. สวัสดิภาพและความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในชุมชน
๖. นโยบายการเกษตรระดับชาติที่ประยุกต์จากแนว “ทฤษฎีใหม่”

จึงกล่าวได้ว่าการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี เป็นแนวทางในการพัฒนาให้สามารถพึ่งตนเองในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอนลดความเสี่ยงเกี่ยวกับธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียร และความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือเกื้อกูล และความสามัคคี โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับหลักวิชาการ ใช้การพิจารณาวางแผนและขั้นตอนการปฏิบัติ อย่างรอบคอบ โดยตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ใช้สติปัญญาและความเพียรในการดำเนินชีวิต

บรรณานุกรม

ฯพณฯนายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรีและนายกสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การประชุมวิชาการประเพณีเกษตรศาสตร์-ธรรมศาสตร์-มหิดล-กองทัพเรือ ครั้งที่ ๑๐ เรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน วันที่ ๖-๗ มกราคม ๒๕๔๘.

พิศิษฐ โงทัยกิจ, ๒๐๙ คำสอนพ่อ เศรษฐกิจพอเพียง,(สถาบันบันลือธรรม : หนังสือเฉลิมพระเกียรติเฉลิมฉลองพระชนมายุ ๘๑ พรรษา, ๒๕๕๑.

สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สรุปสาระสำคัญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด , ๒๕๔๑

www.oknation.net/blog/itthipon/2009/06/30/entry-1 (6 February 2555)

